

چشم‌اندازی نوین به تحصیل و دیگر شئون طلبگی در بیان
استاد علی‌فرحانی

مؤلف: علی‌مطهری‌فر

مقدمه استاد فرحانی

مهم‌ترین رسالت عالمان دینی، تبیین اسلام به مثابه یک مکتب و ایدئولوژی نظام‌مند است. مکتب در اینجا به معنای مجموعه‌ای هم‌پیوند و نظام‌یافته است که با ارائه آیینی جامع، به انسان و هستی معنا می‌بخشد، به اندیشه‌ها روشنایی می‌افزاید، فرهنگی سازنده و پویا خلق می‌کند، به پرسش‌ها و نیازهای نوظهور بشر پاسخ می‌دهد و برنامه‌ای زایا و کارآمد برای زندگی اجتماعی ارائه می‌کند. اسلام نه صرفاً مشتمل بر دستورات اخلاقی پراکنده، بلکه دارای نظامی دقیق با اجزای به هم پیوسته است که تمامی ابعاد آن در تعامل و تکامل متقابل قرار دارند. این دین، همزمان به دنیا و آخرت، فرد و جامعه، حال و آینده، و نظریه و عمل توجه دارد و نظامی اعتقادی، تربیتی، اقتصادی، حقوقی و سیاسی را در خود جای داده است؛ به گونه‌ای که صلاح یا فساد هر بخش، بر سایر حوزه‌ها تأثیرگذار است. اسلام قادر است به نیازهای مادی و معنوی تمام جوامع بشری پاسخ گوید و به عنوان «قانون اساسی بشریت»، فراتر از جهت‌گیری‌های خاص سیاسی یا اجتماعی، طرحی کلی، جامع، متوازن و فراگیر ارائه دهد که شامل همه برنامه‌های جزئی و کاربردی در تمامی عرصه‌هاست.

وظیفه عالمان دینی، شناخت و عرضه دقیق تمامی زوایای دین، شامل احکام عبادی، مبانی اعتقادی، مسائل اجتماعی، سیاسی، اخلاقی، و امور

مرتبط با دنیا و آخرت انسان هاست. «تفقه در دین» که برگروهی از امت واجب شده، به معنای فهم ژرف و همه جانبه مجموعه دین، شامل باورها، ارزش‌ها، احکام، تاریخ، فرهنگ و میراث اسلامی است. روحانیت، مسئولیت اصلی شناخت اسلام، فرهنگ اسلامی، سرمایه‌های تاریخی این دین، و معرفی آن به عنوان مکتبی جامع، ایدئولوژی پویا و جهان بینی متعادل را بر عهده دارد. این معرفی می‌بایست تمامی ابعاد اسلام را در قالبی نظام‌مند و هماهنگ ارائه دهد تا جایگاه آن به عنوان برنامه‌ای فراگیر برای سعادت انسان تثبیت گردد. تحقق این جایگاه جامع اسلام، مستلزم شناخت کامل و همه جانبه آن است که تنها از عهده عالمان آگاه به تمامیت این دین برمی‌آید.

تسلط کافی بر تمامیت دین اسلام و احاطه بر جنبه‌های مختلف آن امری است که نیازمند تلاش هدفمند و مستمر است. این هدف تنها با یادگیری سطحی علوم اسلامی حاصل نمی‌شود، بلکه نیازمند فرآیندی تدریجی و زمان‌بر است که در این فرآیند طلبه باید از لحظه ورود در این عرصه، علاوه بر برخورداری از انگیزه کافی، هدفش را بشناسد و از استقامت، مداومت و مهارت‌های لازم برای طی کردن این مسیر طولانی برخوردار باشد.

مسیر طلبگی، مسیری طولانی و گاه با فراز و نشیب‌هایی همراه است. رویارویی با متون پیچیده، مباحث دقیق فکری و لزوم تعمق فراوان، می‌تواند گاهی خسته‌کننده یا دلسردکننده باشد. تنها با صبر، پایداری و پیوستگی در تلاش است که می‌توان بر این چالش‌ها غلبه کرد و به حرکت در این مسیر ادامه داد. رها کردن تلاش در میانه راه یا اکتفا به یادگیری سطحی، آفت بزرگی است که مانع از دستیابی به آن فهم عمیق و تأثیرگذار می‌شود. اما استقامت و مداومت در این مسیر، تنها با اراده‌ی صرف و علاقه‌ی اولیه به دست نمی‌آید. حفظ انگیزه و توانایی ادامه مسیر در بلندمدت، نیازمند

شخصیتی چندبعدی و مجهز به مهارت‌های گوناگون است. یک طالب علم موفق، نمی‌تواند فردی تک‌بعدی باشد که تمام توجه خود را صرفاً معطوف به کتاب و مباحثه می‌کند و از دیگر جنبه‌های وجودی و زندگی خود غافل می‌ماند. پایداری در این راه پربرکت، در گرو دو دسته توانمندی اساسی است: اولاً، داشتن مهارت‌های لازم در امر تحصیل: این مهارت‌ها فراتر از صرف خواندن و حفظ کردن است. توانایی تفکر نقادانه، قدرت تحلیل و ترکیب مفاهیم، مهارت مطالعه مؤثر و عمیق، هنر یادداشت‌برداری دقیق و کارآمد، فن مباحثه و مناظره علمی، و توانایی مدیریت فرآیند یادگیری شخصی، همگی ابزارهایی هستند که کیفیت تحصیل را ارتقا داده و مسیر رسیدن به فهم عمیق را هموارتر می‌سازند. بدون این مهارت‌ها، تلاش‌های طلبه ممکن است بازدهی لازم را نداشته باشد و انرژی زیادی صرف شود بدون آنکه نتیجه مطلوب حاصل گردد.

ثانیاً، توانایی مدیریت محیط پیرامونی و شرایط زندگی: شاید کمتر به این جنبه توجه شود، اما واقعیت این است که شرایط زندگی طلبه تأثیر مستقیمی بر کیفیت و استمرار تحصیل او دارد. ذهن انسان برای تعمق و تمرکز بر مباحث دقیق علمی، نیازمند آرامش نسبی است. آشفتگی در محیط زندگی، نگرانی‌های مدیریت‌نشده معیشتی، روابط اجتماعی نامناسب، عدم برنامه‌ریزی برای امور روزمره و غفلت از سلامت جسمی و روحی، همگی می‌توانند تمرکز لازم برای تحصیل را از بین ببرند و به مرور زمان، انگیزه و توان فرد را برای ادامه مسیر تحلیل دهند. بنابراین، یک طلبه موفق باید بتواند محیط اطراف خود را مدیریت کند، برای زندگی شخصی و اجتماعی خود برنامه‌ای متعادل داشته باشد و با ایجاد یک بستر آرام و پایدار، شرایط را برای تداوم طولانی‌مدت امر تحصیل فراهم سازد. این

شامل مهارت‌هایی چون تنظیم روابط اجتماعی و خانوادگی، رسیدگی به امور معیشتی به نحوی که دغدغه‌های فلج‌کننده ایجاد نکند، مدیریت امور آموزشی و مدارک علمی و حتی توجه به سلامت روحی و جسمی می‌شود. در حقیقت، این دو دسته مهارت - مهارت‌های تحصیلی و مهارت‌های مدیریت زندگی - کاملاً در هم تنیده‌اند. آرامش حاصل از یک زندگی مدیریت‌شده، بستر لازم برای به‌کارگیری مؤثر مهارت‌های تحصیلی را فراهم می‌کند و پیشرفت در تحصیل نیز به نوبه خود، انگیزه و توان بیشتری برای مدیریت بهتر زندگی ایجاد می‌نماید. دستیابی به این تعادل و کسب این توانمندی‌های دوگانه، نیازمند شناخت دقیق این مهارت‌ها و تلاش آگاهانه برای فراگیری و به‌کار بستن آن‌هاست. در طول سال‌های تدریس اینجانب در حوزه علمی قم، نکاتی پیرامون مهارت‌های تحصیلی و برنامه‌ریزی در ضمن تدریس دروس مختلف حوزوی بیان گردید. همچنین جلسات متعددی با این موضوع در مدارس مختلف برگزار گردید. این نکات به صورت بریده صوت‌هایی در قالب «مجموعه صوت‌های طلبة موفق» در کانال «المرسلات» منتشر گردید. مطالب کتاب حاضر برگرفته از برخی از این صوت‌ها است که توسط فاضل ارجمند آقای علی مطهری‌فر به رشته تحریر در آمده است. با استعانت از عنایات حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، امید است شاهد ارتقای کیفی و کمی حوزه‌های علمیه در عرصه‌های گوناگون باشیم و این مراکز علم و معنویت، بیش از پیش به کانون تربیت اندیشمندان بصیر و متعهد مبدل گردند. امید است این اثر، گامی هرچند ناچیز در راستای تعالی سطح علمی و بالندگی معنوی طلاب محترم بردارد و بتواند مسیر شناخت و تعمیق معارف اصیل اسلامی را تسهیل نماید.

مقدمه مؤلف

یکی از علل اصلی نتیجه‌بخش بودن یک مشاوره، تک‌بعدی نبودن و توجه به همه شرایط گذشته و آینده مخاطب است. همانگونه که یک پزشک جسم باید در تجویز خود، همه شرایط بیمار را ملاحظه کرده و با توجه به حساسیت‌های دارویی او نسخه بدهد، یک مشاور علمی یا خانوادگی نیز می‌بایست تمامی روحیات، شرایط، محدودیت‌ها و توانایی‌های مخاطب خود را به‌طور کامل مورد توجه قرار دهد. ویژگی یک راهنمایی خوب، جامعیت آن است. اگر یک راهنما بتواند جسم و روح، عقل و عاطفه، حقیقت و اعتبار، خانواده و درس، و در یک کلام دنیا و آخرت مخاطب خویش را توأمان پرورش دهد، می‌توان به ثمردهی زحماتش امیدوار بود.

انسان موجودی است بسیار پیچیده و دارای ابعاد و اضلاع شخصیتی گوناگون. در تصمیم‌گیری و رفتار او چیزهایی دخالت می‌کنند که در عمیق‌ترین لایه‌های شخصیتی او پنهان‌اند و نه تنها هیچ‌کس بر آن‌ها وقف نخواهد شد، بلکه گاهاً خود او نیز از تاثیر آن‌ها بی‌خبر است. به دلیل اینکه هیچ‌کس به اندازه خود انسان بر شرایطش واقف نیست، هیچ مشاوره‌ای نیز برای او بهتر از خودش نخواهد بود؛ و دواى هر شخص، تنها به دست خود او ساخته می‌شود. استاد فرحانی همیشه می‌فرمودند: «من هیچ‌وقت به کسی مشاوره شخصی نمی‌دهم؛ زیرا همیشه تشخیص مصداق بر عهده

مكلف است و من باید صرفاً امور کلی در آن مسأله را بیان کنم، تا هرکسی متناسب با آگاهی که از شرایط خود دارد، مصداق جزئی آن در زندگی خود را پیدا کند.^{۱)}

استاد علی فرحانی از جمله اساتید حوزه علمیه قم هستند که سال‌ها سابقه تدریس در سطوح عالی و مقطع خارج را دارند. مجموعه «المرسلات»^{۲)} برای حفظ نکاتی که ایشان در خلال دروس می‌فرمودند، اقدام به گردآوری صوت‌های مرتبط با موفقیت در زندگی تحصیلی نمود و با نام «مجموعه صوت‌های طلبة موفق» در اختیار علاقه‌مندان گذاشت. دو ویژگی لازم برای یک مشورت و راهنمایی نافع که پیش‌تر بیان شد، در این صوت‌ها کاملاً مشهود است. استاد علاوه بر بیان نکاتی که برای همه نافع باشد - نه برای گروهی خاص - به غالب ابعاد زندگی یک طلبة اشاره کرده و مطالبی را فرموده‌اند که در رشد همه‌جانبه انسان بسیار نافع و مؤثر است. باتوجه به اینکه استماع صوت‌ها و بهره‌مندی کامل از آن‌ها برای همه میسر نبوده و همچنین امکان ایجاد یک سیر منظم در چنین مواردی وجود ندارد، خلأ یک کتاب که همه فرمایشات استاد را گردآوری کرده باشد حس می‌شد؛ و همین انگیزه‌ای بود تا این مطالب گران‌مایه و راهگشا بصورت مکتوب در اختیار عزیزان قرار گیرد.

جلد اول از این مجموعه، متشکل از دو بخش است که در دفتر اول،

۱. بُرش فقهی این سخن، در صفحه اول رساله‌ها اینچنین بیان شده است: «وظیفه مجتهد، فقط بیان حکم است؛ و تشخیص موضوع در همه زمینه‌ها به عهده مکلف می‌باشد.» یعنی اینکه کلیت را باید از عالم آموخت، اما تطبیق آن بر شرایط خاص، کار خود افراد است.

۲. کانال «المرسلات» در پیام‌رسان ایتا مرجع حفظ و نشر آثار استاد علی فرحانی است. علاقه‌مندان می‌توانند این کانال را با شناسه «@almorsalaat» در ایتا دنبال نمایند.

نکات مربوط به اهداف یک طلبه بیان شده و چند سوال و شبهه رایج در ذهن طلاب مطرح، و پاسخ داده شده است. دفتر دوم متکفل بیان بایسته‌های مسیر علمی است که به خواننده کمک می‌کند تا بصورت واقع‌بینانه و صحیح، مسیر خود برای رسیدن به هدف را ببیند و طراحی نماید. ویژگی متمایز کننده دفتر دوم، این است که مختص طلاب نبوده و مطالب به‌گونه‌ای بیان شده‌اند که حتی برای دانشجویان و محصلین رشته‌های غیرحوزوی نیز نافع می‌باشد. ادامه این مباحث که شیوه ورود به عرصه علوم مختلف برای افرادی که در ابتدا راه هستند یا کسانی که در میانه راه بوده و قصد جبران ماسبق دارند را تشکیل می‌دهد، در مجلدات بعدی ارائه خواهد شد، ان شاءالله.

در پایان لازم به ذکر است که در مواجهه با این مطالب، باید دو نکته را رعایت کرد تا بیشترین بهره از آن برده شود؛ ابتدا باید همه مطلب را خوب و کامل دریافت، پردازش و هضم کرد که هرچند در ابتدا امری بسیار ساده به نظر می‌رسد، اما شاید نیاز به چند بار مطالعه و حتی ارائه به دیگری داشته باشد تا از مطابقت مطلب فهمیده شده با بیان استاد، اطمینان حاصل گردد. در ثانی باید عنایت داشت همانطور که هیچ نسخه‌ای روی کاغذ شفا بخش نخواهد بود، میزان انتفاع و بهره‌مندی هر شخص از این سطور نیز به میزان عمل کردن به آن بستگی دارد و توقع تغییر از صرف مطالعه داشتن انتظاری نارواست. بنابراین انتظار می‌رود خواننده محترم علاوه بر مطالعه دقیق این مطالب، کمرهمت بر عمل به دانسته‌ها ببندد کما اینکه تلاش شده تا این مجموعه یک سری خطوط بی‌روح نبوده و از توان تحریک مخاطب برای تلاش و کوشش برخوردار باشد.

قطعاً فهم و قلم این نگارنده از دریافت ژرفای کلام استاد و انعکاس

تمام مطالب مورد نیاز خواننده گرامی ناتوان است، اما امید است که عمل به همین معلومات اندک، عامل نزول برکات روزافزون خدای متعال و عامل بخشش قصور و تقصیرات این بنده باشد ان شاء الله. حسن ختام این مقال، روایتی از امام محمد باقر علیه السلام است که می فرمایند:

الإمام الباقر عليه السلام : مَنْ عَمِلَ بِمَا يَعْلَمُ عََلَّمَهُ اللَّهُ مَا لَا يَعْلَمُ^۱

هر که به آنچه می داند عمل کند، خداوند چیزی که نمی داند را به او می آموزد.

و من الله التوفيق

علی مطهری فر. اردیبهشت ۱۴۰۴